

**DOPAD UDÁLOSTÍ LET 1939–1945 (1947)
NA RODINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ**

JAROSLAV MORAVEC

The years 1939–1945 are the most tragic in the period in the history of Volhynian Czechs. Changing political conditions threatened the internal integrity of their families.

Key words: Volhynian Czechs; family; WW II.

Léta 1939–1945 (1947) jsou nejtragičtějším obdobím v historii volyňských Čechů. Turbulentně se měnící politické poměry tehdy extrémně ohrožovaly vnitřní integritu rodin volyňských Čechů, vyčerpávaly jejich lidský a intelektuální potenciál. Osudy mnoha krajanů rodin měly rozměry antické tragédie. Uvědomil jsem si to nedávno v Národním archivu v Praze při čtení jedné žádosti z listopadu 1947. Psal ji reemigrant z Volyně, usídlený v Malé Černoci na Žatecku. Narodil se v roce 1877 ještě v Čechách, v Ronově u Čáslavi. S manželkou Marií, volyňskou Češkou, původem z Buršovky u Rovna, vychovali tři syny – Václava, Emila a Josefa, kteří dobrovolně vstoupili do armádního sboru generála Svobody. Nejstarší syn Václav padl jako voják čs. armády při náletu v Rovně, prostřední syn Emil byl raněn u Dukly, a nejmladší, teprve sedmnáctiletý Josef, těžce raněný u Dukly, se stal trvalým invalidou s měsíční rentou 550,- Kčs. Po Václavovi zůstaly dvě děti, syn a dceruška ve stáří 7 a 12 let. Jeho manželka byla zprávou o smrti chotě zdrcena natolik, že ještě v roce 1944 zemřela. Děti se staly úplnými sirotky. Pan Dus, sedmdesátiletý kmet, prosil za sebe a manželku redakci Věrné stráže o pomoc při vyřizování žádosti o nějakou penzi či rentu, aby mohli, cituji: „*vychovávat sirotky tak, jak to vyžaduje památka jejich padlého otce.*“¹

Zaujal mě lidský rozměr příběhu, míra sounáležitosti starého člověka s rodinnou tradicí. Ještě mezi námi žijí protagonisté, pamětníci, či potomci, kteří znají podobné rodinné příběhy z vlastní zkušenosti anebo z vyprávění svých blízkých. Chtěl bych připomenut politické a společenské události, které vytvářely historický rámec těchto příběhů.

**Zastavení prvé – první září 1939, přepadení Polska Německem,
začátek druhé světové války. Agresivní akt nacistického Německa, zoufalá obrana Poláků**

Jak se tato událost dotkla rodin volyňských Čechů, usídlených v západní Volyni, připojené v roce 1921 k Polsku? Odhadem 900 volyňských Čechů bylo odvedeno v mobilizaci polské armády, většina z nich do bojů nezasáhla, neboť německo-polského konfliktu se zúčastnili především vojáci základní služby, dělesloužící poddůstojníci a důstojníci, mezi nimiž byla tisícovka (možná dva tisíce) volyňských Čechů. Volyňští krajané v řadách polské armády a českoslovenští letci přijatí v září 1939 do řad polského letectva, byli prvními Čechy, kteří za druhé světové války bojovali se zbraní v ruce proti armádě nacistického Německa. Zhruba padesát volyňských Čechů a čtyři Češi zahrnutí do polského letectva, zahynuli (padli nebo se stali nezvěstnými) jako vojáci armády Republiky polské.

¹ Národní archiv Praha (dále jen NA), fond Svaz Čechů z Volyně, k. 33.

Bližší nespécifikovaný počet volyňských Čechů sloužících v polské armádě upadl do německého zajetí. V souvislosti s tím bych připomněl tragický příběh jedné české rodiny. Jeho hrdinkou byla zdravotnice Libuše Dvořáková, která jako členka polské branné organizace Przynosobienie Wojskowe zahrnuté do polské armády, zahynula v září 1939 při obraně Varšavy. Můžeme předpokládat, že patrně jako vůbec první Češka za druhé světové války padla v boji proti německé armádě. Byla sestrou volyňského Čecha, učitele Josefa Dvořáka (1909), jenž v roce 1939 jako voják polské armády bojoval proti Němcům. Upadl do německého zajetí, v němž pobyl pravděpodobně do ledna 1945, pak vstoupil do československé armády. Jeho otec Alexandr (1878) a bratr Vladimír (1910) byli 3. ledna 1943, tedy v době jeho zajetí, zabiti banderovci v obci Moštěnice. S manželkou se setkal v roce 1947 v Čechách.²

Zastavení druhé - sedmnácté září 1939, obsazení východního Polska Rudou armádou. Akt agrese dvou diktátorských režimů s fatálními důsledky pro Poláky i rodiny volyňských Čechů

V souladu s tajnou doložkou německo-sovětské dohody z 23. srpna 1939, postoupila Rudá armáda na linii řeky Bug. Do konce září 1939, po společném vojenském úsilí Německa a Sovětského svazu, přestalo Polsko existovat. Západní Volyň byla připojena k sovětskému státu, k němuž patřila východní Volyň již od roku 1921. Životní styl českých rodin v obou částech Volyně byl hrubě determinován praktikami kolektivistického hospodaření, zestátněním průmyslových podniků a zemědělské půdy, pozemkovou reformou, vysokými kontingenty zemědělských produktů, nuceným sdružováním zemědělců do kolektivních hospodářství, tzv. kolchozů. V obchodech se objevil jev do té doby na západní Volyni nevidaný, nedostatek potravin a průmyslových produktů.

Lidé z majetných vrstev – majitelé průmyslových podniků, obchodníci, stejně jako vzdělaná inteligence – byli považováni za tzv. nepřátele lidu, byl jim zabavován majetek, hrozily kriminály, deportace do odlehlých oblastí kde chyběly pracovní síly (severní části evropského Ruska, Kazachstánu, Sibiř), v krajním případě popravy. Vlivní volyňští Češi Václav Perný, vedoucí výkupu chmele v západní Ukrajině, honorární konzul ing. Vladimír Svárovský, jenž vedl strojírenský podnik v Kvasilově, a Jiří Zeman, majitel pivovaru v Kvasilově, byli již 20. října 1939 zatčeni a vyvezeni do Rovna.³ Dlouholetý vojvodský náčelník hasičských sborů, předseda České matice školské Václav Mesner a Josef Malínský správce pivovaru, sladovny a obchodu s chmelem v Lucku, patřili mezi 19 tisíc nespolehlivých osob, vězněných na jaře 1940 na území západní Ukrajiny a západního Běloruska.⁴

Předvídaté rodiny na venkově si vytvářely zásoby sušených sucharů, aby přežily případné deportace. Jejich obavy se naplnily v roce 1940, kdy v rámci velkých deportací byly ze západní Ukrajiny a Běloruska vysídleny asi dva tisíce Čechů do sovchozů Severokazachstánské oblasti. Ještě v pozdním jaru 1941 vyvezli ze západní Ukrajiny 12 tisíc osob do Novosibiřské oblasti, Altajského kraje, Krasnojarského kraje a Kazachstánu, kam přišla i řada volyňských Čechů, kteří tam pak pracovali v různých zapadlých kolchozech. Deportovány byly rodiny českých učitelů a politických předáků, spolu s nimi mj. paní Věra Svárovská, manželka již zmíněného honorárního konzula ing. Vladimíra Svárovského, jenž zřejmě zahynul v roce 1939 na

² NOVÁKOVÁ-ŠIRCOVÁ, S.: *Moje návštěva Moštěnice*. Zpravodaj SČVP, 2010, č. 5, s. 2–3; MORAVEC, J.: *Osudy českých učitelů z Volyně a jejich přátel*. Zpravodaj SČVP, 2009, č. 4–6.

³ PERNÝ, J.: *Československý konzulát na Volyni*. Zpravodaj SČVP, 1992, č. 6, s. 4.

⁴ VACULÍK, J.: *Dějiny volyňských Čechů II*. Praha 1998, s. 98–99.

neznámém místě. Paní Svárovská pak žila v zapadlé vesnici severního Kazachstánu v chalupě společně s taktéž deportovanou rodinou Perných.⁵

Zastavení třetí – 22. červen 1941 –přepadení SSSR nacistickým Německem. Další tragická změna způsobu života rodin volyňských Čechů

Německá vojska po překročení tehdejší hranice Sovětského svazu, zlikvidovala mezi 23.–29. červnem 1941 v bitvách u Brodů, Lucka a Rovna většinu sovětských sil koncentrovaných na západní Ukrajině a pokračovala v rychlém postupu na východ, za tři měsíce stála před Moskvou a Leningradem. V řadách Rudé armády bojovaly tři (čtyři) stovky aktivně sloužících Čechů z východní Volyně, a zhruba tisíc krajanů zmobilizovaných v prvních dnech války.⁶ Ze západní Volyně, anektované v září 1939, odvedli k armádě početnější skupinu českých branců (zhruba osm set až tisíc) až na jaře roku 1941. Vzhledem k nedůvěře sovětských státních orgánů k „západníkům“ byli zařazeni přímo k vojenským stavebním praporům. Prodělali kvapný ústup, evakuaci závodů do hloubi SSSR, stavěli a opravovali továrny za postupující frontou.⁷ Okupovaná Volyň se stala administrativní součástí tzv. Říšského komisariátu Ukrajina, volyňské Rovno sídlem celoukrajinských okupačních úřadů. Do každého okresu byl dosazen německý okresní komisař, zmocněnec pro pracovní síly a zemědělský vedoucí. Ukrajina byla využívána jako zásobárna potravin a zdroj levné pracovní síly. Rodiny volyňských Čechů trápily požadavky německých úřadů na vysoké kontingenty zemědělských produktů a odvod mladých lidí na nucené práce do Německa.

Represivní opatření německé okupační správy Ukrajiny byla namířena především proti Židům a funkcionářům spjatým se sovětským režimem. Na podzim 1941 byli Židé zahrnuti do ghatt, v létě 1942 přistoupili okupanti k jejich hromadné likvidaci. Během let 1942–1943 bylo ve Volyňské (Lucké) oblasti zavražděno kolem 165 tisíc převážně židovského obyvatelstva, v zajateckých táborech zahynulo 78 tisíc sovětských zajatců, vojáků a funkcionářů, především politických pracovníků, předsedů sovětu a kolchozů. Pronásledované osoby – židé i sověští zajatci – mohly nalézt pomoc nejspíš mezi volyňskými Čechy, kteří se snažili pokud možno vycházet s příslušníky všech národností žijících na Ukrajině. Rodinám volyňských Čechů se podařilo zachránit zhruba 230 osob židovské národnosti, bohužel dvě české rodiny (celkem pět osob), kvůli ukrývání Židů němečtí nacisté vyvraždili. Sedmi rodinám volyňských Čechů byl v letech 1963–2002 udělen titul Spravedlivý mezi národy a jejich jména jsou vyryta na Zdi cti v pamětním komplexu Yad Vashem (Hrdinům a obětem holocaustu) v Jeruzalémě.⁸ Literárního zpracování se dostalo příběhu záchrany 27 Židů z městečka Varkoviče. Volyňská Češka Anna Kučerová (1874–1971), matka 14 dětí, spolu s ovdovělou dcerou Antonií Šindelářovou (1895–1970) a dalšími příbuznými obstarávala po dobu 15 měsíců potraviny pro záchranu rodiny Goldenbergových a zbytků dalších židovských rodin ukrývaných ve třech bunkrech v obci Kurdybáň Varkovský.⁹

Volyňských Čechů se často dotýkaly důsledky komplikovaných vztahů Ukrajinců, dominantní národnosti na Volyni, k Polákům a k německé okupační správě. Ukrajinci zprvu Němce

⁵ Viz pozn. č. 3.

⁶ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vyd. Praha 2004, s. 166.

⁷ Tamtéž, s. 182–185.

⁸ Tamtéž, s. 353–423.

⁹ GOLDENBERG, S. a A.: *Whispers in the darkness (Šeptání v temnotě)*. New York, 1988; HOFMAN, J.: *Češi na ukrajinské Volyni v době holocaustu*. Praha 2011, s. 25–99.

vítali jako osvoboditele. Když však byla na Ukrajině zavedena okupační správa se všemi důsledky z toho vyplývajících, zformovali ukrajinští nacionalisté Ukrajinskou povstaleckou armádu (UPA), tvořenou oddíly Stepana Bandery (známější pod označením banderovci). UPA organizovala přepady okupační administrativy, pracovních úřadů, policejních formací, transportů osob odvážených na práce do Německa, a bojkot kontingentů potravin. Němci na to reagovali teroristickými akcemi, při nichž vypalovali celé vesnice. V úsilí o „čistou“ Ukrajinu podle hesla „Ukrajina Ukrajincům“ rozpoutala UPA mnohostrannou národnostní válku, neštítala se zvěřských vražd Poláků, Židů a Rusů, a jak vidno ze sloganu „Čechi v Čechiju, Němci do Berlína, Poláci pod zemí, a nam Ukrajina“, nevyjímala z výčtu nepřátel ani Čechy.¹⁰ V nelítostné nacionální válce s polskými partyzány, označovanými jako Armija Krajowa (AK), usilovala UPA o depolonizaci Ukrajiny, naproti tomu polská vláda a její ozbrojené síly, tj. AK, dělaly všechno možné, aby stav polské přítomnosti na ukrajinských územích upevnily. Protipolský teror vrcholil v létě 1943, kdy měl charakter etnické čistky. Poláci ve snaze pomstít se Ukrajincům vstupovali do německých ochranných oddílů. V bratrovražedném polsko-ukrajinském boji zahynulo na Volyni možná až 60 tisíc Poláků, ztráty na ukrajinské straně byly nižší.

V roce 1943 vládlo na Volyni fakticky dvojvládí. Ve dne vládli Němci, v noci přicházeli ukrajinští nacionalisté či různí bandité. Německým okupantům musely být odevzdávány povinné pravidelné dodávky, zatímco nacionalisté a sovětsí partyzáni si sami brali vše, co potřebovali. K bojovým střetům těchto skupin docházelo i v českých osadách. V době vrcholícího etnického konfliktu mezi Ukrajinci a Poláky, obklíčila 13. července 1943 nacistická jednotka Ukrajinský Malín a odtud i Český Malín. V Českém Malíně povraždili a upálili 374 Čechy a 26 Poláků a v Ukrajinském Malíně 132 Ukrajince. Postiženy byly též české rodiny v osadě Svatá u Buderáže, kde upálili čtyři Čechy (jaro 1943), v obci Michna – Sergejevka, v níž 11. listopadu 1943 okupanti část vesnice vypálili a vyvraždili 19 Čechů a 12 Ukrajinců. Tragédie rodin z Českého Malína a dalších vypálených českých vesnic na Volyni jsou srovnatelné s tragédiemi rodin z Lidic a Ležáků, jejich lidské oběti jsou hodny stejné úcty.

Připomenout nutno i chování polských obyvatel Volyně v době nacionálních bojů na Ukrajině. V roce 1943, kdy Rudá armáda hnala Wehrmacht z Ukrajiny a banderovci chtěli „očistit“ Ukrajinu od Poláků, se většina Poláků přestěhovala do Lucka či jiných měst. Nebylo co jíst, obchod dostal podobu výměny produktů, a tak Poláci buď sami, nebo pod ochranou, či ve spolupráci s Němci, se vypravovali na „zásobovací“ (rozuměj „rabovací“) výpravy, jejichž cílem byly často relativně bohatší české vesnice.¹¹

Vzhledem k probíhající všeobecné nacionální válce se spoustou obětí na životech můžeme právem hovořit o tom, že na Volyni tehdy vznikla jakási bojová fronta v týlu (zázemí). V roce 1943, kdy projevy národnostní nenávisti na Volyni vrcholily, organizovala řada českých obcí vlastní sebeobranu. Obyvatelé Kupičova, kde v obci a blízkých osadách banderovci zabili více než dvacet Čechů, se po pohřbu zavražděné rodiny Vrlových rozhodli starší obce přestěhovat české rodiny z okolních osad do obce. Navázali spolupráci s polskými partyzány v blízkých lesích, od jednotlivých německých a maďarských vojáků odkupem či směnou získávali zbraně (kulomet za malé prase) a vytvořili 60ti členný bojový oddíl. V listopadu 1943 ve spolupráci s polskými partyzány po dvakrát odrazili útoky velkých banderovských formací, přežili letecké bombardování, a dokázali ubránit obec až do příchodu Rudé armády v dubnu 1944.¹² Podobně si počínali v Mirotně, Hulči, Zálesí a v dalších obcích.

¹⁰ JANČA, B.: *Holověň Česká. Zpravodaj. SČVP*, 2012, č. 6, s. 2–3.

¹¹ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 331–333 (vzpomínka Josefa Vitocha).

¹² Tamtéž, s. 325–326; TOŠNER, S.: *Kupičov se bránil. Zpravodaj SČVP*, 1992, č. 8, s. 2.

Představitelé volyňských Čechů – především učitelé Josef Rejzek, Vladimír Knop, Josef Liška, Dimitrij Somol a emigrant z protektorátu ing. Jiří Lízálek – v reakci na konfliktní situace v mnohonárodnostní Volyni cítili potřebu se názorově vymezit vůči jiným národnostem. Vytvořili ilegální organizaci Blaník, která prohlásila českou menšinu na Volyni za součást českého národa, navenek reprezentovaného československou vládou v Londýně. Hlavním úkolem Blaníka bylo připravit volyňské Čechy na boj proti okupantům za svobodu Československa v řadách čs. armády.¹³

Zastavení čtvrté – jaro 1944, masový vstup volyňských Čechů do československé vojenské jednotky v SSSR

Přímé zapojení volyňských Čechů do druhého československého zahraničního odboje je jejich nejvýznamnějším vkladem do moderní české historie. S československým zahraničním odbojem přišli volyňští Češi do styku prostřednictvím malé čs. vojenské skupiny, zformované emigranty z protektorátu v létě 1939 na území Polska v okolí Krakova. Během německo-polské války čs. skupina ustoupila do východního Polska, na území anektované po 17. září 1939 Sovětským svazem. Tam se rozdělila na dvě části. Příslušníci první skupiny, vedené pplk. Ludvíkem Svobodou, byli internováni v Kamenci Podolském, menší skupina se dostala do Kvasilova mezi volyňské Čechy. Kvasilovská skupina čítající původně 22 mužů a 7 žen, se rozrůstala o dobrovolníky z Volyně až na 149 osob. Ve stanici Šepetovka se 24. března 1940 obě skupiny spojily a byly umístěny v internačním táboře NKVD v Orankách v Gorkovské oblasti SSSR. V roce 1941 byla většina příslušníků skupiny transportována na Blízký Východ, kde bojovali po boku Spojenců v Sýrii a v severní Africe. Někteří, zařazení do jednotek protiletcecké obrany a RAF, se dostali do Velké Británie. Zbývajících zhruba 90 lidí zůstalo v SSSR a stalo se základem 1. čs. samostatného praporu v SSSR, definitivně zformovaného koncem léta 1942 v Buzuluku v Orenburské oblasti. Působila v něm řada volyňských Čechů. Někteří přišli z Rudé armády, jiní byli vězni uvolnění z gulagů, další vysídlenci ze sovchozů Severokazachstánské oblasti Kazašské SSR. Jako první volyňský Čech se složitými cestami do Buzuluku dostal již v únoru 1942 Jaroslav Perný.¹⁴ Přišly též tři sestry Pišlový (Aninka, Mařenka a Pavlínka) z Malé Zubovštiny a sestry Tobišásovy z Krasnosyle. Celkově bylo v Buzuluku mezi 763 osobami 75 Čechů z Volyně. Volyňští Češi bojovali u Sokolova (březen 1943), Kyjeva (listopad 1943), zúčastnili se bitvy o Dněpr (srpen – prosinec 1943), Žytomyrsko-berdyčevské (prosinec 1943 – leden 1944) a Korsuň-ševčenkovské operace (leden 1944).

Když v posledních měsících roku 1943 Rudá armáda osvobodila východní Volyň, mobilizovaly úřady do sovětské armády všechny bojeschopné muže, včetně několika set volyňských Čechů. Z nich později uvolnili zhruba osmdesát volyňských krajanů pro službu v čs. vojenské jednotce. Většina území Volyně byla Rudou armádou osvobozena počátkem roku 1944. Ludvík Svoboda požádal sovětské velení o přemístění československé jednotky na Volyň a souhlas s náboem tamních Čechů. Mobilizace mužů od 18 do 50 let byla doplněna dobrovolným vstupem žen do 14 do 35 let a mužů od 17 do 55 let. Příchod volyňských Čechů umožnil vytvoření 1. československého armádního sboru v SSSR. K odvodu se dostavilo celkem 11 451 volyňských mužů a žen.

Nástup byl manifestační, přihlášky žen do armády zcela novým prvkem, s nímž tehdy platné čs. vojenské řady nepočítaly. Ženy byly přidělovány ke zdravotnické a spojovací službě i proti-

¹³ DUFEK, V.: *Doplnky k dějinám volyňských Čechů I*. Praha 2003, s. 10–77.

¹⁴ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 103–106.

leteckým oddílům, věkem starší do náhradního praporu kde vykonávaly pomocné práce v kuchyni, polních pekárnách a krejčovských dílnách. Do armády se hlásili jednotlivci, kamarádi, kamarádky, manželské páry, sourozenci (mužského i ženského pohlaví), z některých rodin dvě generace (obvykle v kombinaci otec – syn), přicházeli i starší muži, kteří již dvacet let předtím bojovali v československých legiích na Rusi. Do sboru bylo zařazeno minimálně 10 881 volyňských Čechů, včetně 266 žen. Při celkovém počtu zhruba 40 tisíc Čechů, obývajících v roce 1939 obě části Volyně (včetně žen, dětí a přestárých osob), to znamená, že do československé vojenské jednotky byla zařazena a odvedena více než čtvrtina (26,3 %) veškerého českého obyvatelstva Volyně (pro srovnání v nacistickém Německu činil tento podíl 16 % ze 62 milionů obyvatel). Dnes se můžeme dohadovat o pohnutkách rozhodování jednotlivých dobrovolníků (dobrovolnic). Bylo to vlastenecké odhodlání, snaha dostat se ze sovětské sevřenosti, mladická nerozváženost, touha po dobrodružství, či od každého trochu, anebo z jiného důvodu? Nemáme právo s odstupem tolika let posuzovat jejich tehdejší konání. Ovšem musíme ocenit odvahu tolika rodin volyňských Čechů, vyslat své syny a dcery do války. Především pro matky muselo být rozhodování velmi bolestné.

Odchod dobrovolníků do československé armády v roce 1944 měl sociální a bezpečnostní rizika. Poznamenal kompaktnost rodin volyňských Čechů a snížil úroveň bezpečnosti života v českých vesnicích na Volyni. Na atmosféru volyňské vesnice po odchodu vojáků po létech působivě vzpomínala Irena Malínská, roz. Šmidtová: ... *“Najednou zde bylo tak děsně prázdná a ticho. Vesnice byla jako po vymření. Zůstali starci, kteří kolem plakali, děti se držely matek z obavy, aby jim také neodešly. Ptaly se kdy se tatínek vrátí a proč je zde ponechal? Doma se nemluvílo a bylo cítit bezmocný smutek a žal. To loučení, poslední políbení, stisk v náručí, v mnoha případech to bylo opravdu poslední.”*¹⁵

Odchodem mužů do války se změnilo fungování volyňské rodiny. Jejím sloupem se staly ženy. Bez manželů, často bez otců a bratrů, musely zajistit chod domácího hospodářství. Všude panovala bída. Převažoval výměnný obchod pomocí univerzálního platidla – láhve samohonky. Pole, budovy, továrny, byly poškozeny válkou. Ke všemu i po osvobození Volyně Rudou armádou byla všude cítit atmosféra „fronty v týlu“. Banderovci pokračovali ve své válce s bolševickým režimem a v drancování vesnic. Helena Albrechtová, provdaná Křikavová (1923) z Podhájců vzpomínala, jak byla zdecimována její rodina. V době kdy jako dobrovolnice bojovala v řadách Svobodovy armády na Dukle se dozvěděla, že banderovci v Podhájích umučili a vhodili do studně jejího otce Josefa Albrechta, vedoucího SYLPA, strýce Vladimíra Jiráskaa z Kooperativy a mlynáře Vladimíra Havlíčka, kteří zásobovali československý armádní sbor a Rudou armádu potravinami.¹⁶ Podobně v Mirotině po odchodu mužů k vojsku v roce 1944 banderovci vtrhli do vsi, zavraždili tři občany, spálili tři stodoly a vyplenili hospodářství několika rodin.

Válkou trpěly především děti a nezletilá mládež. Jejich výživa byla bídě válečná, děti musely těžce fyzicky pracovat v hospodářství doma i na poli, školní výuka trpěla častými změnami politických poměrů, nacistická okupační správa zrušila na Ukrajině střední školy. Nedospělá mládež se často dostávala do situací ohrožujících jejich životy. Po vyhnání německých vojsk organizovaly místní orgány sovětské moci na ochranu obcí „istřebitelné batalióny“ (vyhlazovací prapory). Do této mimořádně nebezpečné služby byli povinně odváděni i čeští chlapi (ve věku 14–16 let) jako „stribki“.¹⁷ Václav Horáček (1930) z Lipin, Jaroslav

¹⁵ MALÍNSKÁ, I.: *Se Svobodou za svobodu*. Zpravodaj SČVP, 2011, č. 4, s. 1–2.

¹⁶ KŘIKAVOVÁ, H.: *Medailonky*. Zpravodaj SČVP, 2011, č. 3, s. 2.

¹⁷ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 330–331 (Václav Lešák).

Mašek (1928) z Kupičova či Václav Votava (1929) z Kurdybáně Vartovské, byli ve službě banderovci zabiti.

Převážná většina volyňských Čechů odvedených k 1. čs. armádnímu sboru se stala příslušníky 3. čs. samostatné brigády, rozmístěné v Bukovině v lesních prostorech kolem Sadagury, 325 fyzicky nejzdatnějších krajanů doplnilo řady 2. čs. paradesantní brigády. Prvým bojovým vystoupením 1. čs. armádního sboru byla karpatsko – dukelská operace (září – přelom listopadu a prosinec 1944), největší bojová operace čs. vojsk za 2. světové války. Dělostřelci bojovali u Jasla (leden 1945), československá paradesantní brigáda na povstaleckém území Slovenska (září 1944 – únor 1945). V březnu 1945 1. čs. armádní sbor bojoval Liptovského Mikuláše, což byl po Dukle nejkrvavější konflikt (tzv. „Dukla v malém“). V březnu – dubnu 1945 se volyňští tankisté vyznamenali v průběhu ostravské operace.

Zastavení páté (poslední) – jaro 1945. Konec války v Evropě, očekávání reemigrace volyňských rodin

V prvých květnových dnech roku 1945 se volyňští krajané podíleli na osvobozování Moravy, konec války je zastihl u Holešova. Československá tanková brigáda takřka vykrvácela v bitvě u Ostravy. Z pětadesáti nasazených tanků byla schopna dát po bitvě dohromady jen osm. S nimi tankisté vyrazili pátého května na pomoc povstalecké Praze. Zdržely je boje v Olomouci, do Prahy nakonec dorazily jen tři tanky. Dopoledne 10. května 1945 přijel tank č. 603, jehož velitelem byl volyňský Čech rotný Karel Šerák, k prvé bráně Pražského hradu. Na místě českému národu z nejposvátnějších tak bylo symbolicky ukončeno vítězné válečné tažení volyňských krajanů. O pár dní později, 17. května 1945, se dostalo volyňským mužům a ženám cti pochodovat na Staroměstském náměstí v Praze na slavnostní vojenské přehlídce před prezidentem Edvardem Benešem. Někteří z těch, kteří byli na jaře 1944 na Volyni zmobilizováni, však do Prahy nedošli. Jejich hroby najdeme na rozsáhlém prostoru sahajícím od jihovýchodního Polska, přes Duklu, Pováží, Ostravsko, až na Moravu. Zůstaly po nich vdovy, děti – sirotci. Mnoho vojáků utrpělo ve válce zranění, jež jim komplikovalo život. Mezi nejsmutnější případy patří smrt Libuše Mrázkové, Růženy Jakubovské a Anny Zichové, tří volyňských děvčat ve věku 18–19 let, při dukelské operaci.¹⁸

Epilog

Konec války nepřinesl na Volyň běžný mírový život. Život v podmínkách trvalé nejistoty trval až do reemigrace volyňských krajanů. Torzo textu důvěrné relace československé komandatury (v originále psáno komendatura) ve městě Rovno z února 1946¹⁹ výstižně charakterizuje sociální situaci českých rodin, zvláště osamělých manželek, i celkovou politickou situaci na Volyni:

„Po celé Volyni působí stále bandické tlupy (kromě banderovců), kteří přepadají vesnice, loupi a vraždí. Komendatura v Rovně se souhlasem oblastních sovětských orgánů zřídila po českých vesnicích tzv. „sebeobranu“ ... Sovětské bezpečnostní úřady vydaly zbraně a náboje. Místní sebeobranu vedou čs. vojenští příslušníci, kteří byli propuštěni z nemocnic ... Na vesnicích jsou veliteli sebeobrany 1–2 vojáci, ostatní z řad civilního obyvatelstva ... dopadení lupiči předáváni

¹⁸ PERNÝ, J.: *Proč plakala děvčata*. Zpravodaj SČVP, 1994, č. 1, s. 3; ZICH, M.: *Nikdy nezapudnem na Aničku Zichovú*. Tamtéž, 2010, č. 6–7; *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*. Praha 1997.

¹⁹ NA, f. Svaz Čechů z Volyně, k. 27.

sovět. bezpečnostním orgánům ... bez této sebeobranu není život na vesnici možný ... Volyň očekává odcestování ... mnoho manželek vojáků Žatecké skupiny prodalo svůj movitý majetek, naléhají na komendaturu aby byly odeslány do ČSR, jelikož nestačí samy pracovat na hospodářství. Jejich manželé sedí na usedlostech bez hospodyň ... vdovy a sirotci jsou v nejhorším postavení, komendatura jim poskytuje z malých prostředků ČSČK z Moskvy podporu šatstvem a obuví, to však nestačí, proto dostávají podporu jen nejchudší.“ Závěrem je uvedeno několik upozornění na tehdejší praktiky sovětských úřadů. Komendatura doporučuje „...nepovolovat příslušníkům Žatecké skupiny cestu do Volyně, neboť sovětské úřady považují ty Čechy, kteří se vrací z ČSR za nesporné občany SSSR, neboť svým návratem prokázali, že se jim v ČSR nelíbí a chtějí zůstat v Rusku, tím ztrácí právo na repatriaci jak oni, tak celá jejich rodina.“ Komandatura upozorňuje i na sovětskou propagandu: „... sovětské noviny píší, že Češi (rozuměj volyňští Češi – pozn. J. M.) jsou v naší republice zklamáni a vrací se s radostí do SSSR.“

Jak se v té době dařilo volyňským vojákům v Československu? V květnových dnech roku 1945 přišlo do Prahy v řadách příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR na 4000 volyňských Čechů. Ranění byli doléčováni ve zdravotnických zařízeních, většinu zdravých soustředili do zvláštní vojenské jednotky Žatec. Sháněli se po možnostech usídlení. V září 1945 žádalo o usídlení v českých zemích 2200 volyňských vojáků, z toho 1400 v Čechách a 800 na Moravě.²⁰ Pomalu nacházeli nové příbytky, podle údaje z října 1946 o usídlování volyňských vojáků – zemědělců, 2760 osob²¹ bydlelo na vybraných usedlostech v českém a moravském pohraničí. Nejvíce na Žatecku (650), Podbořansku (560) a Litoměřicku (249), na Moravě především na Šternbersku (195). Proces usídlování měl ovšem i své negativní stránky. Pod dojmem obtížného průběhu osídlování se 2336 vojáků vrátilo zpět na Volyň a prozatím nevyužilo možnosti opce pro československé státní občanství. Usídlení vojáci obtížně zvládali hospodaření na opuštěných hospodářstvích. Odlučení od manželek nepřispívalo k utužení rodinných pout.

Stále netrpělivější byli i krajané na Volyni. Manželky toužily obnovit rodinné vztahy, přerušené odchodem manželů na frontu. Ovšem volný pohyb po území Sovětského svazu nebyl možný, a návštěvy Československa, bez ohledu na existující smlouvu o přátelství mezi Československou republikou a Sovětským svazem, taktéž. Přesto docházelo k pokusům o ilegální překročení sovětsko-československé hranice. Nejznámější byl případ skupiny volyňských žen, zadržných 2. května 1946 na hraniční železniční stanici Čop při pokusu odjet ze Sovětského svazu tajně v transportu likvidační skupiny československé komandatury z Rovna. Konflikt měl šťastné vyústění, po dvou měsících internace prosadily československé úřady jejich propuštění.²²

Ze strany volyňských krajanů – vojáků pobývajících v Československu, i jejich rodin, usídlených na Volyni, byl stále zřetelněji artikulován požadavek urychlení reemigrace. Složitá mezivládní jednání, i osobní dopis prezidenta Beneše zaslaný Stalinovi, vyústily nakonec 10. července 1946 k dohodě vlád ČSR a SSSR o právu opce a vzájemného přesídlení občanů české a slovenské národnosti žijících na území bývalé Volyňské gubernie a československých občanů národnosti ukrajinské, ruské a běloruské žijících na území Československa. Na Volyni začala pracovat smíšená repatriační komise. Probíhala evidence rodin připadajících v úvahu v souvislosti s reemigrací, zvláštní komise oceňovala jejich majetek. Souhlas k přesídlení obdrželo na 34 tisíc osob (přes 10 tisíc rodin).

Dne 4. února 1947 přijel do československé pohraniční stanice Biel první transport s 378 rodinnými příslušníky českých vojáků z Volyně. O den později uvítal krajanu na nádraží

²⁰ VACULÍK, J.: *Dějiny volyňských Čechů III*. Brno 2001, s. 12.

²¹ Tamtéž, s. 24.

²² DUFEK, V.: *Návrat volyňských Čechů do vlasti v archivních materiálech*. Praha 1997, s. 30–35.

v Košicích jménem vlády Československé republiky ministr národní obrany armádní generál Ludvík Svoboda, bývalý velitel 1. čs. armádního sboru v SSSR. Volyňští krajané, byli konečně doma, mezi svými. Rodiny se dávaly dohromady, mnohé manželky se po třech letech setkaly se svými choti, malé děti poprvé spatřily své otce. Nálada těch dní byla opojná, sen „Volyňáků“ o velkém návratu do vlasti a šťastném životě v ní se začal naplňovat. Koho by tehdy napadlo, že skutečný život bude mnohem prozaičtější.

Závěrečné memento

Sumář volyňských obětí v letech 1939–1947:

Pokud se týká počtu obětí volyňských krajanů, bojujících v čs. vojenské jednotce v SSSR, našel tým badatelů – Jiří Hofman, Václav Širc a Jaroslav Vaculík²³ v roce 2004 v oficiálních pramenech celkem 1287 jmen, z toho 762 padlých, 226 zemřelých na následky zranění a 299 nezvěstných, v dalších pramenech 193 jmen vojáků, kteří zahynuli.

V souhrnu tedy identifikovali 1480 zahynulých, z toho tři ženy. Tento počet představuje 14,06 % z těch, kteří byli zařazeni do čs. jednotek.

Další volyňští krajané padli v řadách Rudé armády (564 osoby), v armádě Republiky polské (46 osob), v sovětských partyzánských oddílech (31 osoba), v polské Armii Krajovej (6 osob), v čs. vojenských útvech Velké Británie (2 osoby).

Celkem ve vojenských útvech různých armád zahynulo 2129 osob hlásících se k volyňským Čechům.²⁴

V zázemí (v „týlové frontě“) zahynulo 986 osob,²⁵ nejvíce obětí zavraždili příslušníci německé armády (460 osob), a banderovské skupiny (401 osoba).

Součtem obětí ve vojenských útvech a v zázemí dojdeme k číslu 3150 osob,²⁶ což je více než 7,8 % z celkem 40 000 Čechů žijících na Volyni (pro srovnání ztráty Československa, včetně Podkarpatské Rusi, činily cca 400 000 osob z celkových zhruba 14 000 000 obyvatel, t.j. 2,85 % obyvatelstva).

Pár čísel k zamyšlení

V armádách protihitlerovské koalice bojoval každý čtvrtý z českých obyvatelů Volyně a v bojích zahynul každý šestý z těchto bojovníků. V zázemí zavraždili němečtí okupanti každého třicátého příslušníka této menšiny. Není u nás etnická skupina, která by se v moderních dějinách pro svou vlast tolik obětovala.²⁷

²³ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 206.

²⁴ Tamtéž, s. 154.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 63.